

36 Komunizm w ZSRS

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym.

Uczeń:

- 1) wyjaśnia genezę państwa sowieckiego i charakteryzuje jego politykę wewnętrzną i zagraniczną w okresie międzywojennym;
- 5) porównuje funkcjonowanie aparatu terroru w ZSRS i III Rzeszy Niemieckiej;
- 6) ukazuje skalę wewnętrznych represji w ZSRS w latach 30. (w tym tzw. operację polską NKWD 1937–1938).

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) wyjaśnia zjawisko totalitaryzmu; porównuje systemy totalitarne, charakteryzując ich imperialne cele;
- 2) wyjaśnia rolę ideologii oraz masowego terroru jako normalnego instrumentu rządzenia w systemach totalitarnych; zjawisko kultu jednostki;
- 3) wyjaśnia przyczyny i opisuje przejawy kryzysu demokracji parlamentarnej w okresie międzywojennym;
- 4) charakteryzuje państwa autorytarne w Europie i na świecie; wyjaśnia różnice między totalitaryzmem a autorytaryzmem.

Aktualne brzmienie kolejnego punktu podstawy programowej (2024 r.):

- 5) ukazuje skalę wewnętrznych represji w ZSRS w latach 30. (w tym tzw. operację polską NKWD 1937–1938).

CZAS ZAJĘĆ

4 godziny lekcyjne

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1921, 1922, 1924, 1930, 1934, 1936, 1937–1938, 23 VIII 1939
- postacie: Józefa Stalina, Lwa Trockiego, Feliksa Dzierżyńskiego

ROZUMIE

- pojęcia: Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich (ZSRS), Rada Komisarzy Ludowych, komuniści, walka klasowa, CzeKa, Państwowy Zarząd Polityczny (GPU), Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych (NKWD), wielka czystka, operacja polska, Gułag, łagry, komunizm wojenny, Nowa Polityka Ekonomiczna (NEP), gospodarka planowa, kolektywizacja rolnictwa, sowchozy, kołchozy, kułak, Wielki Głód, „człowiek sowiecki”, socrealizm

POTRAFI

- scharakteryzować ustrój ZSRS
- opisać zmiany w życiu społecznym i gospodarczym w ZSRS w latach 1922–1939
- wyjaśnić, jaką rolę w ZSRS odgrywał kult Stalina
- porównać systemy totalitarne z okresu dwudziestolecia międzywojennego
- odróżnić i wymienić cechy charakterystyczne demokracji, autorytaryzmu i totalitaryzmu

Materiał realizowany na pierwszej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat i główny cel lekcji. Prosimy uczniów o przypomnienie, jak wyglądała sytuacja polityczna w Rosji po rewolucji październikowej.

II. ROZWINIĘCIE

Wspominamy o zmianie nazwy państwa przez bolszewików na ZSRS. Rozdajemy karty pracy i polecamy wykonanie zadania 1 na podstawie podrozdziału *Dyktatura bolszewików* (s. 388). Następnie wspólnie analizujemy materiał źródłowy ([m1](#), s. 388).

Opowiadamy o okolicznościach przejścia władzy w ZSRS przez Stalina: pozbywaniu się konkurentów politycznych, stworzeniu policji politycznej oraz tzw. wielkiej czystce z lat 1936–1937 i organizacji procesów pokazowych.

Uczniowie zapoznają się z treścią tekstu źródłowego ([m4](#), s. 391) i odpowiadają na pytanie:
▶ Jaki był cel działań opisanych przez rosyjskiego reżysera?

Można uczniom wyświetlić zdjęcie pokazujące, jak usuwano z pamięci i przestrzeni publicznej osoby popadające w niełaskę Stalina, na przykładzie Nikołaja Jeżowa – uczniowie porównują dwie wersje fotografii, jedną z 1937 r. i jej kopię publikowaną po 1940 r.

Odtwarzamy film *Operacja polska NKWD* i omawiamy szerzej to zagadnienie.

Następnie mówimy o stworzeniu w ZSRS systemu obozów pracy – łagrów, tzw. Gułagu. Prosimy uczniów o wykonanie zadania 2 w kartach pracy. Wspólnie sprawdzamy odpowiedzi.

Przechodzimy do omówienia polityki ekonomicznej: mówimy o komunizmie wojennym, programie NEP, gospodarce centralnie planowanej, upaństwowieniu i innych planach gospodarczych komunistycznych władz. Uczniowie wykonują zadanie 3 w kartach pracy.

Wyjaśniamy, na czym polegała i jak przebiegała kolektywizacja rolnictwa oraz podajemy jej skutki (m.in. Wielki Głód na Ukrainie, ok. 10 mln ofiar). Prosimy uczniów o zapoznanie się z treścią materiałów źródłowych w podręczniku ([m6](#) i [m7](#), s. 393) i wspólnie je analizujemy.

Opowiadamy o tworzeniu nowego społeczeństwa przez władze sowieckie i metodach stosowanych w tym procesie (inwigilacja, propaganda, paszportyzacja, ateizacja, indoktrynacja od najmłodszych lat, socrealizm). Uczniowie wykonują zadanie 4 w kartach pracy.

Przedstawiamy sposób prowadzenia polityki zagranicznej przez władze ZSRS: nawiązanie stosunków dyplomatycznych zerwanych w czasie rewolucji, podpisywanie układów i porozumień, przystąpienie do Ligi Narodów, a przede wszystkim zbliżenie z Niemcami.

III. PODSUMOWANIE

Zadajemy pytanie:

- › Jakie elementy polityki komunistów wskazują, że ZSRS był państwem totalitarnym?

METODY KONTROLI

Uczniowie udzielają odpowiedzi na pytania:

- › Kim był Józef Stalin?
- › Co oznacza pojęcie „człowiek sowiecki”?
- › Czym był Gułag?

PRACA DOMOWA

Wykonaj pisemnie polecenie 3 z podsumowania w podręczniku (s. 397).

Materiał realizowany na drugiej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat (*Kult jednostki i propaganda w ZSRS*) i główny cel lekcji (*Dowień się, na czym polegał kult jednostki i jakie narzędzia propagandy stosowano w ZSRS*).

Pytamy uczniów, kim był Józef Stalin.

II. ROZWINIĘCIE

Prosimy uczniów o wyjaśnienie, co oznacza sformułowanie kult jednostki.

Omawiamy przejawy kultu jednostki w ZSRS na konkretnych przykładach. Wyświetlamy uczniom kilka wybranych przez siebie plakatów propagandowych z okresu rządów Stalina, wspólnie je interpretujemy, omawiając znaczenie poszczególnych charakterystycznych elementów. Wykorzystujemy do analizy także materiał źródłowy z podręcznika (m11, s. 395).

Następnie odtwarzamy film z parady *Taniec Stalina*. Zachęcamy uczniów do podjęcia analizy filmowych środków wyrazu i sposobu ukazania dzięki nim przywódcy ZSRS. Można również przedstawić uczniom mniej typowe przejawy kultu Stalina. Jako inspirację do ich omawiania polecamy artykuł *Najbardziej absurdalne przejawy kultu Stalina* autorstwa Mateusza Zimmermana.

Prosimy uczniów o zapoznanie się z treścią tekstu źródłowego w podręczniku (m10, s. 395). Pytamy:

- › Jak wyglądała reakcja słuchaczy na wystąpienie Stalina i czego była przejawem?
- › Do czego prowadziła postawa polegająca na „całkowitej jedności poglądów”?

Dalszą część lekcji poświęcamy zagadnieniu propagandy w ZSRS. Odtwarzamy klasie materiał filmowy z analizą środków wyrazu służących celowemu, nachalnemu sterowaniu poglądami publiczności i oddziaływaniu na widza *Propaganda stalinowska na przykładzie filmu „Upadek Berlina”*. Prosimy uczniów, aby podzielili się swoim wrażeniami na temat tej produkcji, a następnie podali przykłady współczesnych programów, reportaży, filmów, które według nich mają podobny wydźwięk.

III. PODSUMOWANIE

Rozdajemy uczniom karty pracy do uzupełnienia. Następnie wspólnie sprawdzamy odpowiedzi.

METODY KONTROLI

Uczniowie wykonują polecenie:

- ▶ Porównajcie kult jednostki w faszystowskich Włoszech, III Rzeszy i ZSRS.

PRACA DOMOWA

Znajdź informacje na temat Pawlika Morozowa. Opisz w kilku zdaniach, dlaczego chłopiec stał się bohaterem propagandy władz ZSRS.

Materiał realizowany na trzeciej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat (*Autorytaryzm i totalitaryzm*) i główny cel lekcji (*Dowień się, jakie podobieństwa i różnice występują w państwach autorytarnych i totalitarnych*).

Pytamy uczniów, czym według nich jest demokracja.

II. ROZWINIĘCIE

Zapisujemy na tablicy hasło DEMOKRACJA, następnie w trakcie burzy mózgów uczniowie wymieniają i dopisują wszystkie skojarzenia związane z tym słowem.

Analizujemy wspólnie, jak wygląda życie w państwie demokratycznym.

Następnie przechodzimy do analizowania różnic pomiędzy państwem demokratycznym a autorytarnym i totalitarnym. Można to zrobić przy pomocy nawiązań do współczesnego życia uczniów. Zadajemy pytania, np.:

- ▶ Czy podczas ostatnich wyborów obywatele w Polsce mogli głosować na dowolnie wybraną partię spośród wielu istniejących czy tylko na jedną preferowaną przez władze? (I omawiamy, jak wygląda sytuacja w państwie autorytarnym oraz totalitarnym).

Analogicznie naprowadzamy uczniów, zadając inne pytania dotyczące różnych sfer życia, np.:

- ▶ Czy możecie swobodnie dyskutować o sytuacji politycznej w państwie?
- ▶ Czy obawiacie się, że sąsiedzi doniosą na was do odpowiednich służb za żart z polityki lub oglądanie obcojęzycznej stacji telewizyjnej?
- ▶ Czy oglądacie filmy dostępne na całym świecie?
- ▶ Czy jesteście zmuszani bądź namawiani do zapisania się do jakichś organizacji młodzieżowych?

Rozdajemy karty pracy. ▶ Prosimy uczniów o wypełnienie tabeli w zadaniu 1. Wspólnie sprawdzamy odpowiedzi.

Pytamy, jakie państwa wdrożyły system totalitarny. Zaznaczamy, że faszyzm, nazizm i komunizm znacząco się różniły między sobą (w ideologii faszyzmu najważniejsze było państwo, w ideologii nazizmu – naród, w komunizmie – klasa społeczna robotników i chłopów).

Zadajemy pytanie, zachęcając klasę do dyskusji:

- ▶ Jak uważacie, łatwo czy trudno jest przekonać społeczeństwo do ideologii narzucanej przez władzę w państwie totalitarnym?

Warto odtworzyć film *Jak łatwo jest zostać faszystą? Eksperyment Trzecia Fala* i zapytać uczniów o ich odczucia podczas oglądania tego dokumentu.

III. PODSUMOWANIE

Prosimy uczniów o uzupełnienie tabeli w zadaniu 2 w kartach pracy na podstawie własnej wiedzy lub z wykorzystaniem z podręcznika. Wspólnie sprawdzamy odpowiedzi.

METODY KONTROLI

Zadajemy pytanie:

- ▶ Jakie ideologie wcielano w życie w państwach totalitarnych w okresie dwudziestolecia międzywojennego?

Na zakończenie lekcji dyktujemy uczniom tematy pracy domowej, udostępniamy linki do filmów i artykułu. ▶

PRACA DOMOWA

1. Obejrzyj przemówienie z filmu *Dyktator* i zapisz swoje przemyślenia z nim związane.
2. Obejrzyj film animowany *The Ducktators* i określ, jaki cel przyświecał jego twórcom.
3. Odszukaj w Internecie i obejrzyj film *Fala* w reżyserii Dennisa Gansela (2008 r.). Następnie wymień analogie, jakie zauważyłeś między postawą biorących udział w eksperymencie a zachowaniem obywateli III Rzeszy będących pod wpływem ideologii narodowego socjalizmu.
4. Podaj przykłady grup szczególnie zagrożonych z powodu swojej odmienności we współczesnym świecie. Następnie przeczytaj tekst *Język jest ważny* dostępny w Internecie i wyjaśnij, dlaczego twoim zdaniem słowa tworzą rzeczywistość.

Materiał realizowany na czwartej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat (*Faszystowskie Włochy były państwem autorytarnym, a nie totalitarnym*) i główny cel lekcji (*Ocenię, czy faszystowskie Włochy były państwem autorytarnym czy totalitarnym*).

II. ROZWINIĘCIE

Rozdajemy uczniom karty pracy. ▶ Uczniowie, udzielając odpowiedzi na kolejne zadania, tworzą konspekt wypowiedzi argumentacyjnej na temat: *Faszystowskie Włochy były państwem autorytarnym, a nie totalitarnym. Rozstrzygnij słuszność tego twierdzenia, porównując ustrój faszystowskich Włoch do nazistowskiej III Rzeszy i komunistycznego ZSRS.*

III. PODSUMOWANIE

Wspólnie sprawdzamy i omawiamy odpowiedzi.

PRACA DOMOWA

Napisz wypracowanie na temat: *Faszystowskie Włochy były państwem autorytarnym, a nie totalitarnym. Rozstrzygnij słuszność tego twierdzenia, porównując ustrój faszystowskich Włoch do nazistowskiej III Rzeszy i komunistycznego ZSRS.*